

Дванадцять місяців (скорочено)

Самуїл Маршак

Дія перша: Картина друга

Цитата:

Палац. Класна кімната королеви. Шкільна дошка в розкішній золотій рамі. Парта з рожевого дерева. На оксамитовій подушці сидить і пише довгим золотим пером чотирнадцятилітня королева. Перед нею сивобородий професор арифметики і краснопису, подібний до старовинного астролога. Він у мантиї, в докторському химерному ковпаку з китицею.

Королева: Терпіти не можу писати! Всі пальці в чорнилі.

Професор: Ви маєте рацію, ваша величносте. Це дуже неприємне заняття. Недаремно старовинні поети обходились без письмового приладдя, тому їх твори й віднесені наукою до розділу усної творчості. Проте наважуюсь попросити вас накреслити власною вашої величності рукою ще чотири рядки.

Королева: Та добре вже, диктуйте.

Професор: Травка зеленіє,

Сонечко блищить.

Ластівка з весною

Вже до нас летить.

Королева: Я напишу тільки: "Травка зеленіє"; (Пише.) Травка зеле...

(Входить державний канцлер).

Канцлер (низько схиляючись): Доброго ранку, ваша величносте. Дозвольте найшанобливіше просити вас підписати один рескрипт¹ і два накази.

Королева: Ще писати! Добре. Але тоді вже я не буду дописувати "зеленіє". Дайте сюди ваші папірці! (Підписує папери один за одним.).

Канцлер: Дуже вдячний, ваша величносте. А тепер я дозволю собі попросити вас написати...

Королева: Знов написати?

Канцлер: Тільки вашу височайшу резолюцію на цьому проханні.

Королева (нетерпляче): Що ж я повинна написати?

Канцлер: Одне з двох, ваша величносте: або "стратити", або "помилувати"...

Королева (стиха): По-ми-лу-ва-ти... Стра-ти-ти... Краще напишу "стратити" — це коротше.

Канцлер бере папери, кланяється і виходить.

Переказ:

Королева заради своїх забаганок і впертості готова посперечатися з наукою і природою: хоче на Новий рік отримати кошик весняних квітів — пролісків.

Цитата:

Професор: Ваша величносте, але закони природи...

Королева (перебиваючи його): Я видам новий закон природи!.. (Плескає в долоні.) Гей, хто там? Пошліть до мене канцлера! (Професорові.) А ви сідайте за мою парту і пишіть. (Замислюється.) "Травка зеленіє, сонечко блищить, а в наших королівських лісах розцвітають весняні квіти. Тому наймилостивіше наказуємо приставити до Нового року в палац повний кошик пролісків. Того, хто виконає нашу височайшу волю, нагородимо по-королівському..." Що б його таке пообіцяти? Почекайте, це писати не треба. Ну ось, вигадала. Пишіть: "Ми дамо йому стільки золота, скільки вміститься в його кошику, пожалуємо йому оксамитову шубу на сивій лисиці й дозволимо взяти участь у нашій новорічній королівській виїзді". Ну, написали? Як ви повільно пишете!

Професор: "...на сивій лисиці"... Я давно вже не писав диктанту, ваша величносте!

Королева: Ну, гаразд. Тепер дайте мені перо, я напишу своє високе ім'я. (Швидко ставить закарлючку і махає аркушиком, щоб чорнило швидше висохло.)

У цей час у дверях з'являється канцлер.

Королева: Ставте печатку сюди й сюди! І подбайте про те, щоб усі в місті знали мій наказ.

Канцлер (швидко пробігає очима): До цього — печатку?! Воля ваша, королево!

Королева: Так, так, воля моя, і ви повинні її виконати.

Дія друга: Картина перша

Переказ:

Баба та її дочка мріють отримати кошик золота навзамін пролісків. Дочка готова йти у заметіль за квітами або змусити матір йти у ліс за пролісками. Врешті-решт до лісу відправляють пасербицю.

Цитата:

Баба: Що там надворі, мете?

Пасербиця: Так мете, що ні землі, ні неба не видно. Наче по хмарах ідеш. Ледве додому добралася.

Дочка: Треба тобі ще декуди збігати.

Пасербиця: Куди ж це? Далеко?

Баба: Не так-то й близько, та й не далеко.

Дочка: До лісу.

Пасербиця: До лісу? Чого?

Дочка: По проліски!

Пасербиця (сміючись): Хіба що по проліски! У таку віхолу? А я відразу й не добрала, що ти жартуєш. Злякалася: нині й загинути неважко — сніг так і валить, так і кружляє.

Дочка: Я й не жартую: По всьому місту говорять: тому, хто сьогодні пролісків набере, королева цілий кошик золота дасть, шубку на сивій лисиці подарує і в своїх санках по місту прокатить!

Пасербиця (дивиться у вікно): Сутеніє вже. Не піду я!

Дочка: Як це так не підеш?

Пасербиця: Невже ж вам мене зовсім-зовсім не шкода? Загину я в лісі.

Дочка: А що ж, мені замість тебе до лісу йти?

Пасербиця (схиливши голову): Та золото ж не мені потрібне.

Баба: Авжеж, тобі нічого не потрібно. Ти все маєш, а чого нема — те в мачухи та в сестри знайдеться.

Дочка: Вона в нас багата, від цілого кошика золота відмовляється! Ну, чи ти підеш, чи ні? Кажіть прямо. Не підеш? Де моя козушка? (Зі слізьми в голосі.) Хай вона собі тут біля печі гріється, пироги їсть, а я до полуночі по лісі буду ходити, а заметах грузнути... (Хапає козушок і біжить до дверей).

Баба ловить її за поли.

Баба: Ти куди? Хто тобі дозволив? Сідай на місце, дурненька! (До пасербиці). А ти хустину на голову, кошик у руки й іти! Та гляди мені: якщо взнаю, що ти десь у сусідів просиділа, в хату не пущу — замерзай надворі!

Переказ:

В лісі пасербиця зустрічається з 12-ма місяцями біля новорічного вогнища. Місяці дозволяють Квітню на годину зайняти головне місце, щоб дівчинка збрала проліски; в подарунок від Квітня пасербиця отримує чарівну каблучку, за допомогою якої місяці зможуть прийти їй на поміч.

Дія третя. Картина перша

Переказ:

Баба та її дочка викрадають каблучку у пасербиці та збираються до палацу з квітами, які назбирала бідна дівчинка.

Картина друга

Переказ:

Королева виводить на чисту воду бабу та її дочку і дізнається, хто збирав проліски, а також разом з усім почтом, бабою, її дочкою і пасербицею хоче їхати у ліс за пролісками.

Дія четверта. Картина перша

Переказ:

У лісі королева із супроводом шукає проліски посеред круглого озера, зтягнутого кригою. Допитуючись у баби та її дочки, а також у пасербиці про квіти, королева дізнається про викрадення каблучки, яку подарував бідній дівчині Квітень. Королева намагається змусити пасербицю показати стежку, якою дівчина йшла до галявини із пролісками, тому й кидає дорогу для пасербиці річ — каблучку. Дівчина встигає сказати чарівні слова, як піднімається віхола, а коли стає ясно і сонячно, продовжується швидка зміна пір року, аж поки знову не настає зима.

Перед початком "нової" зими з лісу втікають верхи на королівських конях посли, канцлер, начальник королівської варти, залишаючи королеву з поріділим супроводом.

Цитата:

Королева (ухопившись руками за стовбур дерева): Негайно до палацу! Коней! Та де ж ви всі? Їдьмо!

Канцлер: Як же ж нам їхати, ваша величносте? Адже в нас сани, а шлях розмило.

Начальник королівської варти: По такій грязюці хіба що тільки верхи поскачеш.

Королівський прокурор: А й справді — верхи! (Біжить.).

За ним біжать посли, канцлер, начальник королівської варти.

Королева: Стійте! Куди ж ви?! Та стійте ж!

Канцлер (обертаючись і притискаючи руку до грудей): Не гнівайтесь, ваша величносте, у мене невідкладні державні справи. Я маю негайно прикласти печатку до чотирьох ваших рескриптів!.. (Тікає.)

Королева: Я видам п'ятий рескрипт і накажу вас усіх стратити! (Ніхто її не слухає.).

Західний посол (на бігу): Пробачте, ваша величносте, але мені може стратити тільки мій король!

Східний посол: А мене — султан! (Тікає.).

Голос прокурора (за сценою): Підсадіть мене на коня! Я не вмію їздити верхи!

Голос начальника королівської-варті: Навчитесь.

Тупіт коней: На сцені тільки королева, професор, баба з дочкою та старий солдат. Злива припиняється. На сцені летять білі мухи.

Королева: Дивіться — сніг! Знову зима.

Професор: Оце вже цілком імовірно. Адже тепер січень-місяць.

Переказ:

Стає дуже холодно.

У речах баби та її дочки зникає повага до королівського сану, а королева починає розуміти безглуздя своїх наказів".

Цитата:

Королева (тре вуха й ніс снігом): І навіщо я цей дурний наказ підписала!

Дочка: І справді дурний! Не підписали б його — то й сиділи б ми зараз удома, в теплі, Новий рік святкували б. А тепер замерзай тут, як собака!

Королева: А ви чого всякого дурного наказу слухаєте? Кататись із королевою схотілося? (Стрибає то на одній нозі, то на другій). Ой, не можу більше! Холодно! (До професора.) Та вигадайте хоч що-небудь!

Переказ:

На сцену виходить високий дід у білий шубі, який дізнається про заповітні бажання кожного: королеви — опинитися в палаці, професора — щоб усе було на своєму місці й у свій час, солдата — погрітись біля вогнища, а баби з дочкою — хоч абияку шубку, хоч на собачому хутрі.

За те, що дочка заказала дідові собачу шубу, а не кращу, баба з дочкою сваряться, їхні голоси перетворюються на гавкання, і обидві вони стають собаками.

Професор пропонує запрягти цих собак у сани та їхати.

Картина друга

Переказ:

На галявині в лісі біля багаття сидять усі місяці, серед них — пасербиця, яка дякує своїм захисникам. Вони дарують їй скриню, повну всякого добра і коней із саньми.

До вогнища прибуває собача упряжка, в саних — королева, професор і солдат.

Королева впізнає у дівчині пасербицю, але не наважується просити та і не вміє

цього робити.

Цитата:

Січень: А тепер, гості дорогі, пора мені про своє хазяйство подбати. Без мене й мороз не по-січневому тріщить, і вітер не так дме, і сніг не в той бік летить. Та й вас пора в путь-дорогу збиратись, — ой вже й місяць високо підвівсь. Він вам посвітить. Тільки їдьте швидше, поспішайте!

Солдат: Та ми й раді б поспішити, дідусю, тільки коняки наші волохаті більше гавкають, ніж везуть. З ними й до наступного року до місця не дотягнешся. От якби нам тими білими кіньми підвезли!

Січень: А ви попросіть господиню, може, вона вас і підвезе.

Солдат: Накажете попросити, ваша величносте?

Королева: Не треба!..

Професор: Ваша величносте!

Королева: Що таке?

Професор: Адже ж до палацу ще дуже далеко, а мороз; пробачте, січневий, суворий. Не доїхати мені, та й ви без шубки замерзнете.

Солдат: Га, ваша величносте?

Собаки: Гав?

Королева (дивлячись убік): Як же я її проситиму? Я ще ніколи й нікого ні про що не просила... А що як вона скаже — ні?

Січень: Та чого б ні? Може, й згодиться. Санки в неї просторі, на всіх місця вистачить.

Королева (похиливши голову): Не в тому справа!

Січень: А в чому ж?

Королева (похнюпившись): Та я ж із неї шубку зняла, втопити її хотіла, каблучку її в ополонку кинула... Та й не вмію я просити, мене цього не вчили. Я вмію тільки наказувати. Адже ж я — королева!

Січень: Он воно що! А ми й не знали!

Лютий: Ти нас у вічі не бачила, і ми тебе не бачили. А це хто, вчитель твій, чи що?

Королева: Так, учитель.

Лютий (до вчителя): Чого ж ви її звичайної справи не навчили? Наказувати вміє, а просити не вміє. Де ж це чувано?

Професор: Її величність вчилися тільки того, чого їм було угодно вчитись.

Королева: Ну, коли вже про те йдеться, то за сьогоднішній день я багато чого навчилася! Більше знала, ніж від вас за три роки! (До пасербиці.) Послухай-но, любонько, підвези нас, будь ласка, у своїх санках. Я тебе за це по-королівському нагороджу!

Пасербиця: Спасибі, ваша величносте. Я все маю.

Королева: От бачите — не хоче. Я ж казала!

Королева: А як же ж треба просити? (До професора.). Хіба я не так сказала?

Професор: Ні, ваша величносте, з погляду граматики ви сказали цілком правильно.

Солдат: Ви вже мені пробачте, ваша величносте. Я людина невчена — солдат, у граматиці мало тямлю. Але дозвольте мені за цей раз повчити вас.

Королева: Ну, кажи.

Солдат: Ви б, ваша величносте, не обіцяли їй більш ніяких нагород — досить уже їй наобіцяли! А сказали б просто: "Підвези, зроби ласку!" Ви ж не візника, ваша величносте, наймаєте!

Королева: Здається, я зрозуміла. (До пасербиці.). Підвези нас, будь ласка! Ми дуже замерзли.

Пасербиця: Та як же ж не підвезти! Звичайно, підвезу! Я вам зараз і шуби дам, і вчителеві вашому, й солдатові. У мене їх у скрині багато.

Королева: Ну, спасибі тобі! За цю шубку я дам тобі дванадцять...

Професор (злякано): Ви знову, ваше величносте!

Королева: Не буду не буду.

Пасербиця дістає шуби. Усі, крім солдата, одягаються. (До солдата.) А ти чого ж не одягаєшся?

Солдат: Не смію, ваша величносте, шинеля ж не по формі, не казенного зразка.

Королева: Нічого, у нас сьогодні все не по формі. Одягайся!

Солдат (одягаючись): Дозвольте мені на передку примоститись, Із кіньми поратись — це не те, що з собаками. Справа знайома.

Січень: Сідай, служивий, вези їздців. Та, гляди, шапку в дорозі не загуби. Коні в нас борзі, хвилинки обганяють, — не зогледитесь, як удома будете!

Пасербиця: Прощавайте, брати-місяці! Не забуду я вашого новорічного костра!

Королева: І я не забуду!

Солдат: Бувайте здорові, хазяї! Зоставайтесь щасливі!

Весняні та літні місяці: Щаслива путь!

Зимові місяці: Дзеркалом дорога!

Сани рвучко рушають: Собаки з гавкотом біжать услід за ними.

Пасербиця (обертаючись): Прощавай, Квітню-місяцю!

Квітень: Прощавай, люба! Дожидай мене в гостину!

[1] Рескрипт — документ, що потребує затвердження королеви.

Коментар

Кожна п'єса, як і твір "Дванадцять місяців" С. Маршака, призначено не лише для читання, але й, у першу чергу, для постановки на сцені.

П'єса поділяється на дії (акти) — закінчені частини театральної вистави; які, у свою чергу, поділяються на картини — закінчені частини дії (акту), що потребують зміни декорацій на сцені під час вистави.

Оповідь у п'єсі ведеться не від особи автора чи одного героя; а за допомогою реплік, що складають діалоги дійових осіб і ремарок.

Казкові мотиви лежать в основі п'єси: автор використовує "мандрівний" сюжет — протиставлення образів пасербиці — з одного боку, і мачухи та її рідної дочки — з другого як втілення конфлікту добра і зла; чарівний предмет (перстень), чарівні

помічники (12 місяців), чарівні перетворення (баби та її дочки на собак) і фантастична зміна подій (пір року) єднають п'єсу з її джерелом — народною казкою.

Сюжет п'єси будується на традиційному протистоянні: зла мачуха та її дочка посилають у новорічну ніч пасербицю за пролісками, які розбещена королева звеліла своїм підданим роздобути в обмін на кошик золотих монет. Підлабузництво підлеглих і необмежена влада — головні причини спотворення характеру королеви, якій усього 14 років. Головна її задача — вчитися. Але чи це можливо, коли у тебе влада над найрозумнішими людьми у королівстві?